

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

VAALILAINSÄÄDÄNTÖMME VIIMEAIKAISISTA KEHITYSPIIRTEISTÄ *

Pertti Timonen

Vaalilainsäädäntö on muun lainsäädännön tavoin monien yhteiskunnassa vaikuttavien tekijöiden yhteistulos. Samoin sitä koskevat muutospyrkimykset kumpuavat yhteiskunnan kulloisestakin tilanteesta. Pari esimerkkiä: *Jussi Teljo*, yksi tunnetuimmista politologeistamme, kirjoitti 1930 seuraavaa:

»... ensimmäinen nykyhetken tärkeistä valtiollisista kysymyksistä on kumouksellisten ja valtionvastaisten ainesten poistaminen eduskunnasta. Tähän tarkoitukseen on tuskin olemassa mitään muuta niin sopivaa keinoa kuin enemmistövaalien käytäntöönottaminen.»¹

»... Puoluettaan sokeasti äänestävälle vaalikarjalle on suhteellinen vaalitapa kyllä sopiva, muttei poliittisesti valvetuneille ja arvostelukykyisille kansalaisille.»²

Urho Kekkonen, yksi tunnetuimmista poliitikoistamme, taittoi peistään saman asian puolesta neljä vuotta myöhemmin seuraavasti:

»... Suhteellinen vaalitapa, niin oikea ja tarkoituksenmukainen kuin se olikin Venäjän yhteydessä eläessämme, on itsenäisyytemme aikana osoittautunut kykenemättömäksi luomaan hallitusvallalle sen ehdottomasti tarvitsemaa arvovaltaa ja lujuttua, ja siksi siitä on luovuttava.»³

Tuskinpa arvon herroista kumpikaan on enää samaa mieltä kuin 1930-luvulla.

Suurten yhteiskunnallisten tekijöiden ohessa vaalilainsäädännön muotoutumiseen vaikuttaa huomattavasti se käytännön seikka, että jokainen vaalijärjestelmän muutos koskettaa varsin läheisesti siitä päättämään joutuvia eduskunnan jäseniä. Niinpä *Kai Korte* suosittaakin, että vaalilainsäädännön uudistamiskeskustelussa tulisi ensimmäinen puheenvuoro antaa valtiotieteilijöille, toinen poliitikoille ja vasta kolmas lakimiehille.⁴ Meillä valtio-oppineiden vaietessa äänessä ovat olleet enimmäkseen poliitikot ja lakimiehet, joten seuraava puheenvuoro on osittain jo myöhässä. Aion joka tapauksessa käsitellä seuraavassa vaalilainsäädäntömme viimeaikaista kehitystä sekä vielä ideaasteella olevia uudistuspyrkimyksiä. Keskityn kuitenkin vain ehdokasasette-

* Lectio precursoria Tampereen yliopistossa 22. 6. 1976 pidetyssä väitöstilaisuudessa.

luun, ehdokkaiden mainontaan sekä ns. pitkiin listoihin. Muihin esillä olleisiin kysymyksiin puutun vain oheismainnin.

Ehdokasasettelu: Viime vuosikymmenen puolivälissä vaikutti kolme tekijää, joiden seurausta viimeaikainen ehdokasasetteluun liittyvä lainsäädännön kehitys on suurelta osin ollut. Tekijöistä liittyi ehdokasasetteluun välittömästi vain yksi, nimittäin puolueitten haluttomuus perustaa paljon työtä aiheuttavia ja helposti teknisiin virheisiin sortuvia valitsijayhdistyksiä. Kaksi muuta tekijää olivat puoluetuki sekä yleisradion poliittisten ohjelmien kokoonpano. Nämä tekijät johtivat vuonna 1969 ensin puoluelakiin (As.kok. 10/1969) ja sitten uuteen vaalilakiin (As.kok. 391/1969), jossa ehdokkaiden asettamisoikeus oli monopolisoitu puolerekisteriin merkityille puolueille (26 §), miltä osin uutta vaalilakia ei kuitenkaan sovellettu vielä vuoden 1970 vaaleissa.

Koska kaikkien puolueiden säännöissä ei ollut määräyksiä ehdokkaiden asettamisesta noudatettavista menettelytavoista, valtioneuvosto asetti eduskunnan toivomuksen mukaisesti (ks. prv:n mietintö 9/1969 vp.) 25. kesäkuuta 1970 komitean (Vaali- ja puoluelainsäädännön tarkistamiskomitea) valmistelemaan asiaa. Ehdokasasettelun osalta komitea sai työnsä päätökseen 14. lokakuuta 1971 (Kom.miet. 1971: B 96). Varsinaisiin lainsäädäntötoimiin ei kuitenkaan ennen seuraavia vaaleja ehditty ryhtyä, sillä eduskunta hajoitettiin syksyllä 1971 ja vaalit määrättiin pidettäväksi 2—3. tammikuuta 1972. Näin ollen vaalit oli pidettävä vuoden 1969 vaalilain mukaisesti ehdokkaiden asettamisoikeuden ollessa erittäin vajavaisin säännöksin yksinomaan rekisteröidyillä puolueilla (26 §).

Näin oli syntynyt tavallaan lainsäädännöllinen välitila, johon varsinkin *Veli Merikoski* puuttui erittäin hanakasti.⁵ Merikoski hyökkäsi voimakkaasti sekä vaalilainsäädännön puutteellisuuksia että puolueiden monopoliasemaa vastaan. Hän piti vuoden 1972 vaaleja puutteellisen lainsäädännön takia lainvastaisina ja vuoden 1969 vaalilakia puolueiden monopoliaseman takia perustuslainvastaisena.

Vuoden 1972 vaaleja vastaan jätetyt valitukset KHO kuitenkin hylkäsi 16. 4. 1973, mutta totesi samalla, ettei vaalilaki täytä niitä vaatimuksia, joita tämänkaltaiselta lainsäädännöltä edellytetään.

Toisen väittämän suhteen Merikoskella oli ehkä vieläkin parempi menestys. Ei toki niin, että vuoden 1969 vaalilaki olisi todettu perustuslainvastaiseksi, vaan niin, että uusimman vaalilain (319/1975) mukaan puolueet ovat menettäneet yksinoikeutensa ehdokkaiden asettamiseen.

Kysymys puolueiden yksinoikeudesta ehdokasasetteluun on sen verran mielenkiintoinen, että sitä kannattaa tarkastella hieman yksityiskohtaisemminkin. Merikoskihan meni nimittäin niin pitkälle, että hän väitti, että HM:n 2 §:n 1 mom.:n olisi tullut vuoden 1969 vaalilain aikana kuulua seuraavasti:

»Valtiovalta Suomessa kuuluu puolueille, joita edustaa valtiopäiville koontunut eduskunta.»⁶

Mikäli lainsäätäjäksi olisi ollut yhtä pedantti kuin Merikoski, aikaisemman muodon olisi tietysti pitänyt kuulua seuraavasti:

Valtiovalta Suomessa kuuluu valitsijayhdistyksille, joita edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta.

Ennen vuoden 1969 vaalilakiahan vain 30 äänioikeutetun perustama valitsijayhdistys sai asettaa ehdokkaan, sen jälkeen puolestaan 5000 kannattajaa omaava puolue. Ja tuskinpa perustuslaillisuuden laadullinen raja kulkee valitsijayhdistyksen ja puolueen välissä tai määrällinen raja 30:n ja 5000:n välissä. Kysymyksen oli lainvastaisuusväitteistä huolimatta lähinnä periaatteesta, jolla on toki myös käytännön merkitystä; ei kuitenkaan siinä mielessä, että valitsijayhdistysten asettamat ehdokkaat pystyisivät juuri kilpailemaan puolueiden asettamien ehdokkaiden kanssa, vaan kontrolloimassa puolueiden sisäistä ehdokasasettelua. Valitsijayhdistysten perustamisuhka on ollut omiaan lisäämään kompromissihalukkuutta puolueiden sisällä. Uuden puolueen perustamisuhkalla ei vastaavaa funktiota olisi, koska aikaa ja rahaakin tarvittaisiin huomattavasti enemmän. Merikosken arvion mukaan aikaa kolmisen kuukautta ja rahaa 10 000 mk.⁷

Voitokkaasti päätynyt taistelu valitsijayhdistysten puolesta, jota jo ennakoi valtiosääntökomitean yksimielinen kannanotto (Kom. miet. 1971:27), johti kuitenkin eräin osin kummalliseen tulokseen. Uusimman vaalilain 26 a §:ssä sanotaan nimittäin seuraavasti:

»Ehdokkaiden asettamista varten puolueen on toimitettava vaalipiirissä salainen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva jäsenäänestys...»

»Jäsenäänestys on muutoin toimitettava ja ehdokkaat asetettava puolueen sääntöjen mukaisesti. Siltä osalta kuin puolueen säännöissä ei ole määräyksiä jäsenäänestyksestä tai ehdokkaiden asettamisesta, on niistä voimassa, mitä 26 b — 26 f §:ssä säädetään.»

Tosin sanoen koko uudistuksen ydinkysymyksessä — puolueiden ehdokasasettelun kansanvaltaistamisessa — päädyttiin sellaiseen lopputulokseen, että puolueiden on kyllä järjestettävä jäsenäänestys, mutta sen jälkeen ne saavat menetellä sääntöjensä mukaan, miten haluavat. Puolueen säännöt ovat siis ensisijaisia ja lain määräykset vasta toissijaisia. Tämä lienee — lievästikin sanoen — varsin harvinaista lainsäädäntöä. Ja yksi syy tällaiseen tulokseen oli juuri valitsijayhdistysten salliminen. Tämän ratkaisun jälkeen ei ollut enää mielekästä kontrolloida puolueitakaan. — En tiedä, ovatko Merikoski ja kumppanit lopputulokseen tyytyväisiä, tuskinpa.

Toinen syy tällaiseen tulokseen oli puolueitten haluttomuus joutua kontrollin alaisiksi. Puolueitten kanta on hyvin ymmärrettävä ja myös hyväksyttävä, onhan kysymyksessä ns. vapaa kansalaistoiminta. Toisaalta kun puolueet käytännössä hoitavat niinkin tärkeää toimintaa kuin ehdokkaiden asettaminen,

tuskinpa niiden neitseellisyys kovin paljon kärsisi, jos lainsäätäjät antaisi asiasta muutamia osviittoja, varsinkin kun tuota toimintaa tuetaan — mielestäni aivan oikein — julkisin varoin. On vaikea sanoa, minkä tasoisia näiden osviittojen tulisi olla; tiukka lainsäädäntölinja näyttää joka tapauksessa johtaneen epätydyttävään lopputulokseen.

Vaikka suurin osa puolueiden ehdokasasettelua koskevasta lainsäädännöstä siis jäikin toissijaiseksi, sitä on kuitenkin syytä tarkastella hieman yksityiskohtaisemmin, koska sillä saattaa olla puolueiden sääntöjen kehitystä ohjaava vaikutusta. Keskustapuolueen ja kokoomuksen osalta on jo ollut.

Ensinnäkin äänioikeudesta jäsenäänestyksessä laissa todetaan vain, että sen tulee olla yhtäläinen (26 a §). Säännös on niin väljä, että se mahdollistaa hyvin monenlaiset variaatiot, jotka voivat saada joko suhteellisen tai enemmistövaalin luonteen. Yksittäisen jäsenen vaikutusmahdollisuuksia ajatellen tärkeintä olisi mielestäni ollut se, että jäsenen käytössä oleva äänimäärä olisi rajattu selvästi valittavien ehdokkaiden lukumäärää pienemmäksi, sillä muutoin hyvin niukka enemmistö puolueen sisällä voi vallata kaikki ehdokaspaikat.

Tähänastinen käytäntö on osoittautunut perin kirjavaksi. Esimerkiksi SDP:ssä, jolla on pisimmät perinteet jäsenäänestyksen käytössä, jäsen saa äänestää korkeintaan niin monta ehdokasta kuin vaalipiiristä edellisissä vaaleissa valittiin puolueen edustajia lisättynä kahdella. Kokoomuksessa jäsenen puolestaan tulee äänestää niin monta ehdokasta kuin vaalipiiristä edellisissä vaaleissa valittiin puolueen edustajia lisättynä kahdella. Ja keskustapuolueessa jäsenen pitää äänestää kolmea (3) ehdokasta. SDP:ssä ei jäsenen siis tarvitse välttämättä käyttää kaikkia ääniään, mikä antaa tavallista suuremmat taktikointimahdollisuudet, ja niinpä esimerkiksi Pohjois-Hämeessä asetettaessa ehdokkaita vuoden 1972 vaaleihin, vain vajaat puolet käytti koko ääniosuutensa.⁸

Toinen jäsenen vaikutusmahdollisuuksien kannalta tärkeä seikka on se, että jäsen on mielekkäässä päätöksentekotilanteessa käyttäessään ääntään jäsenäänestyksessä. Lain säännökset eivät kuitenkaan tätä takaa useastakaan syystä. Laissa ei nimittäin ole mitään määräyksiä siitä, missä vaiheessa ehdokasasettelua jäsenäänestys on suoritettava. Kun kuitenkin esimerkiksi puolueiden välinen vaaliliitto vähentää yleensä puolueen ehdokkaiden lukumäärää erittäin voimakkaasti ja vaikuttaa samalla puolueen vaalitaktikkaan, vaaliliittoasetelmien ja asetettavien ehdokkaiden lukumäärän tulisi olla selvillä ennen jäsenäänestyksen toimeenpanoa.

Jäsenen kannalta on arveluttavaa myös se, että ehdokas voi vielä jäsenäänestyksen jälkeenkin kieltäytyä täysin rajoituksitta. Toisin sanoen suostuminen jäsenäänestykseen ei vielä välttämättä edellytä suostumista ehdokkaaksi. Näin ollen jäsenellä ei ole varmaa tietoa siitä, ketkä todella ovat käytettävissä lopullista listaa koottaessa. On hyvin paljon käytännön esimerkkejä siitä, että suuri osa jäsenäänestyksessä hyvin menestyneistä ehdokasehdokkaista on taktisista syistä kieltäytyneet ehdokkuudesta, tai että ehdokaskandidaatti on

halunnut jäsenäänestyksessä vain mittauttaa suosiotaan ja käyttänyt tulosta sitten muihin kuin ehdokkuustarkoituksiin. Tuntuisi näin ollen oikeutetulta vaatia, että jäsenäänestyksen jälkeistä kieltäytymistä edes jollain tavalla rajoitettaisiin.

Kolmas merkittävä seikka on ns. muutosoikeus. Lain 26 e §:ssä sanotaan nimittäin seuraavasti:

»Ehdokkaiksi on asetettava jäsenäänestyksessä eniten ääniä saaneet henkilöt...»

»Jäsenäänestyksen tuloksesta saadaan puolueen hallituksen suostumuksella poiketa enintään yhdellä neljäsosalla (1/4) niiden henkilöiden määräästä, jotka puolue asettaa ehdokkaikseen (muutosoikeus). Tällöinkin on vähintään puolet puolueen ehdokkaista asetettava jäsenäänestyksessä eniten ääniä saaneista henkilöistä.»

On aivan ilmeistä, että tällainen muutosoikeus on käytännön kannalta tarpeellinen; jäsenäänestyksen tuloksena syntynyt listahan voi olla monella tapaa puutteellinen. Ainakin SDP:ssä tällainen säännös on osoittautunut tarpeelliseksi. Kuinka suuren muutosoikeuden tulisi olla ja tulisiko sen koskea myös kaikkein parhaiten menestyneitä ehdokaskandidaatteja, sitä on vaikea sanoa, mutta sen sijaan muutosoikeuteen liittyy se arveluttava seikka, että sitä kautta listoille voi tulla myös muita kuin jäsenäänestyksessä mukana olleita, toisin sanoen henkilöitä, joista jäsenäänestykseen osallistuneilla jäsenillä ei ehkä ole ollut mitään tietoa. Tämä ei tunnu millään tavalla perustellulta. Kyllä kaikkien olisi käytävä läpi jäsenäänestys, sillä muutoin ehdokkaitten keskuuteen syntyy kahtiajako: jäsenten asettamat kontra johdon asettamat ehdokkaat.

Yksittäisen jäsenen vaikutusmahdollisuuksia ajatellen vaalilain säännökset tuntuvat siis tällaisenaankin varsin puutteellisilta ja sitä paitsi puoluehan voi ne mitätöidä omalta osaltaan täysin merkitsemällä esimerkiksi sääntöihinsä vain, että jäsenäänestys on ainoastaan neuvoa-antava.

Todettakoon kuitenkin, että jäsenäänestyksellä on myös muita funktioita kuin pelkkä ehdokasasettelu. Se on hyvä keino aktivoida jäseniä vaalityöhön, ja sitä paitsi sen tulos antaa varsin luotettavan kuvan eri ehdokkaiden menestymismahdollisuuksista varsinaisissa vaaleissa.⁹

Ehdokkaiden mainonta: Ehdokasasettelun tavoin myös ehdokkaiden henkilökohtaisen mainonnan joutuminen vaalilainsäädännön uudistajien »silmitikuksi» johtuu suurelta osin juuri tämänhetkisestä tilanteesta, so. vaalikustannusten kohoamisesta kohtuuttomina pidettyihin lukemiin. Ehdokkaita on nimittäin alettu markkinoida kuin hammastahnaa ikään ja nähtävästi joltisellakin menestyksellä. Niinpä ei ole ihme, että valtiosääntökomitea totesi yksimielisesti, että perustuslakiin tulisi ottaa säännös, jonka mukaan ehdokkaiden mainontaa voitaisiin säännellä lakiteitse, ja että oikeusministeriön 30. joulukuuta 1974 asettama vuoden 1975 työryhmä vaalilainsäädännön kehittämiseksi asettui yksimielisesti puoltamaan puolueiden sisäisiä ohjeita ensimmäi-

senä toimenpiteenä henkilökohtaisen mainonnan rajoittamiseksi (Vaalilainsäädännön kehittämistä, Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 13/1975).

Rajoituskeskustelu on kuitenkin koskenut lähinnä vain joukkotiedotusta, vaikka ehdokkaan markkinoinnissa näyttelevät tärkeää osaa myös henkilökohtaiset esiintymiset ja tukimiesorganisaatiot.¹⁰

Useimmin keskustelussa on viitattu esimerkkimielessä Englantiin,¹¹ jossa onkin lainsäädäntöteitse (Representation of the People Act) pystytty pitämään keskimääräiset ehdokaskohtaiset vaalikustannukset noin 700 puntana. On kuitenkin valitettavasti todettava, että Englanti on ehkä ainoa maa, jossa lainsäädäntö on osoittautunut tehokkaaksi. Esimerkiksi Yhdysvalloissa vaalikustannusten rajoittamisyrietykset — viimeisin laki on vuodelta 1974 — ovat jatkuvasti osoittautuneet riittämättömiksi,¹² ja samanlaisia kokemuksia on myös monista muista maista.¹³

Sitä paitsi Englanti on Suomea ajatellen monessakin suhteessa huono esimerkki. Jos jätetään poliittisen kulttuurin mahdolliset erot tarkastelun ulkopuolelle, jäljelle jäävät vielä esimerkiksi vaalijärjestelmästä johtuvat erot: Englannissa ehdokas ei joudu kilpailemaan puolueensa muiden ehdokkaiden kanssa, koska käytössä ovat yhden henkilön vaalipiirit, jotka sitä paitsi ovat alueellisesti ja osin väestöltäänkin pienempiä ja näin ollen helpommin hallittavissa kuin Suomessa; lisäksi vaalitaistelu on yleensä lyhyt.

Niinpä Englannissa ehdokas ei joudu puolueessaan muulla tavalla julkisuutta tai kuuluisuutta saaneisiin ehdokkaisiin verrattuna huonompaan asemaan, vaikka hänen mainontaansa rajoitettaisiinkin, koska muita ehdokkaita ei ole. Ehdokkaalla ei toisin sanoen ole niin kovin suurta tarvetta kompensoida kenties jollain tavalla huonoja lähtöasemiaan runsaalla mainonnalla. Lisäksi pienessä vaalipiirissä ja usein lyhyen vaalitaistelun aikana henkilökohtaiset esiintymiset ja vaalivilaisuudet voidaan hoitaa suhteellisen pienin kustannuksin, mutta Suomessa vaalipiirin eri kolkkiin saattaa olla matkaa satoja kilometrejä, joten esiintymismatkat vaativat usein sekä aikaa että rahaa melkoisesti.

Yhden henkilön vaalipiireissä puolueella on yhtenäinen tukimiesverkosto, joka on puolueen ehdokkaan takana. Meillä sen sijaan mainonnan ohella ehkä eniten viime aikoina ehdokkaiden kesken eriarvoisuutta varsinaisessa vaalitalanteessa ovat aiheuttaneet ns. tukimiesringit tai enkelikuorot, joita toisten on onnistunut koota ja toisten taas ei ja jotka ovat suurelta osin syrjäyttäneet perinteiset puolueosastot vaalitaistelussa. Näiden ehdokkaiden omien tukimiesorganisaatioiden toiminnan rajoittaminen saattaa lainsäädäntöteitse olla työlästä ellei mahdotonta, sillä tuskinpa vaalitaistelussa päästään samaan kuin nyrkkeilyssä, jossa ennen ottelua huudetaan avustajat pois kehästä.

Edellä esitetystä on toivottavasti jo käynyt ilmi, että ehdokkaan henkilökohtaisen mainonnan rajoittaminen on meillä erittäin monitahoinen ongelma. Pelkkä markkamääräinen tai määrällinen katto esimerkiksi lehdistömainon-

nalle saattaisi aiheuttaa sen, että mainonnallinen toiminta siirtyisi toisiin, mahdollisesti huomattavasti kalliimpiin uomiin, eli sutta pakoon lähettäessä tulisi karhu vastaan. Toisin sanoen mahdollisten lainsäädännöllisten rajoitusten tulisi kattaa kaikki kanavat: joukkotiedotuksen, vaalililaisuudet ja mikäli mahdollista myös tukiorganisaatiot. Yksi mahdollisuus olisi, että erilaiset mainonnalliset toiminnot jyvitetäisiin ja määrättäisiin määrällinen katto, jonka puitteissa kukin ehdokas saisi rakentaa itselleen sopivimman vaalikampanjan.

Ns. pitkät listat: Yhtenä ratkaisuna kohtuuttoman korkeiksi katsottuihin henkilökohtaisiin mainoslukuihin on tarjottu ns. pitkiä listoja, joissa puolue täysin tai suurimmaksi osaksi päättää valittavista henkilöistä. Toisin sanoen palattaisiin tavallaan entiseen käytäntöön, sillä meillähän olivat 1930-luvun puoliväliin saakka sallittuja kolmen henkilön listat ja 1950-luvun puoliväliin saakka kahden henkilön listat. Vaikka pikaista ja suoraa paluuta pitkiin listoihin tuskin tapahtuu, sillä valtiosääntökomitea oli yksimielisesti niitä vastaan ja vaalilainsäädännönkehittämistyöryhmässä vain yksi jäsen asettui niitä puoltamaan, on pitkiä listoja syytä »suinata» hieman tarkemmin, koska ne putkahtavat kuitenkin vähän väliä esille.

Pitkiä listoja puolustellaan yleensä epäsuorasti etsimällä vikoja nykyisestä järjestelmästä, jonka katsotaan tuovan mukanaan sattumanvaraisia tuloksia sekä korostavan yksittäisiä ehdokkaita kohtuuttomasti. Viime aikoina ei tosin sattumanvaraisuutta ole korostettu kovin paljon, vaan sitä, että erilaiset taoudelliset resurssit asettavat ehdokkaat epätasaiseen kilpailutilanteeseen. Pitkien listojen heikkoina puolina on pidetty liian suurta puoluevaltaisuutta sekä sitä, että äänestäjällä ei ole juuri mahdollisuutta vaikuttaa henkilövalintoihin.

Pitkiin listoihin liittyy kuitenkin myös muita ongelmia. Jo aikaisemmasta käytännöstä ovat tunnettuja ns. vale-ehdokkaat.¹⁴ Toisin sanoen listoille saat- taisi ilmestyä niille sijoille, joilta ei enää tulisi valituksi, sellaisia ehdokkaita, joiden funktio olisi toimia vain jonkinlaisina huomion herättäjinä eli »houkutuslintuina». »Julkkisten», »poppareiden» ynnä muiden julkisuuden henkilöiden paikka voisisikin tulevaisuudessa olla suurelta osin täällä.

Toiseksi pitkä lista ei sellaisenaan sovi nykyiseen vaaliliittojärjestelmään. Kuvitellaanpa esimerkiksi tilanne, jossa keskustapuolue ja liberaalit ovat tehneet yhteisen listan, joka melko varmasti saa kolme edustajapaikkaa ja jossa liberaalien ehdokas on listalla toisena. Tällaisessa tilanteessa liberaalien kannattajilla on mahdollisuus äänestää jotain toiseksi parasta vaihtoehtoa, koska kyllähän keskustapuolueen äänet riittävät yksinkin liberaalisen ehdokkaan läpimenoon. Ajatus on hypoteettinen, mutta ei välttämättä vailla käytännön merkitystä.

Ehdokaslistoista päättäminen olisi kuitenkin kaikkein vaikein ongelma. Alussa käsitelty jäsenäänestys saisi todennäköisesti entistä tärkeemmän merkityksen ja siinä käytettyjen menettelytapojen, esimerkiksi jäsenen käytettävissä olevien äänien osalta, tulisi muistuttaa yhä enemmän varsinaisia vaaleja.

Pitkiä listoja on puolusteltu nimenomaan sillä, että tällöin henkilökohtainen mainonta ja kampanjointi vähenisi. Näin varmasti kävisikin, mutta ei ehkä siinä määrin kuin on annettu ymmärtää. Henkilökohtainen vaalimainonta on nimittäin levinnyt jo jäsenäänestysvaiheeseen, eikä ole mitään syytä olettaa, että myöskään tukimiesorganisaatioiden toiminta lakkaisi, kohteena olisivat nyt vain puolueen jäsenet eivätkä äänestäjät.

Pitkiä listoja käytettäessä vaalit saavat puoluevaalin luonteen, yhden henkilön listoja käytettäessä henkilövaalin luonteen. Näitä on yritetty risteyttää usealla eri tavalla, mutta yleensä laihoihin tuloksiin, jomman kumman päästessä selvästi niskan päälle. Esimerkiksi listasta päättämisen vaikeutta on yritetty helpottaa sallimalla useita listoja. Tämä johtaa kuitenkin helposti hyvin monimutkaiseen laskutoimituksiin ehdokkaiden valintajärjestystä määrittäessä, ja tämä ei ole äänestäjän kannalta mielekäästä.

Tanskassa puolestaan, johon meillä on usein viitattu, äänestäjällä on mahdollisuus äänestää joko koko listaa (ns. puolueääni) tai yksittäistä ehdokasta (henkilöääni).¹⁵ Ongelmaksi muodostuu tällöin puolueäänien käyttö ehdokkaiden valintajärjestyksestä päätettäessä. Tanska on kuitenkin siinä mielessä huono esimerkki, että siellä listat kootaan osavaalipiireittäin, jolloin ykköspaikkoja, jolle puolueäänit usein annetaan, on vaalipiiriä kohden useita, meillä sen sijaan olisi vain yksi ylitse muiden, mikä ei tunnu järkevältä. Tanskan tyyppistä järjestelmää voitaisiin kuitenkin kokeilla esimerkiksi siten, että puolueet saisivat itse päättää lainsäätäjän antamin osviitoin sen systeemin, minkä mukaan ne puolueäänit ehdokkaitensa kesken jakavat.

x x x

Mainitsin alussa Kortteeseen viitaten, että vaalilainsäädännön muotoutumiseen vaikuttaa huomattavasti myös se käytännön seikka, että jokainen vaalijärjestelmän muutos koskettaa läheisesti siitä päättämään joutuvia kansanedustajia. Voisin puolestani päättää esitykseni *Matti Louekoskeen* viitaten, että vaalilakiuudistus on mitä suurimmassa määrin valtapoliittinen, yksikään puolue ei halua muuttaa vaalilakia tavalla, joka toisi hyödyn toiselle, saamatta itse jotain vastiketta.¹⁶ Näin ollen nopeita ja johdonmukaisia uudistuksia lie-nee turha odottaa.

LÄHDEVIITTEET

- 1 Jussi Teljo, *Yhdenmiehen vaalipiirit vaiko suhteelliset vaalit?*, Porvoo 1930, s. 14.
- 2 Teljo, mt., s. 16.
- 3 Urho Kekkonen, *Demokratian itsepuolustus*, Porvoo 1934, s. 94.
- 4 Kai Korte, *Vaalijärjestelmistä*, *Lakimies* 6—7/1963, ss. 614—615.
- 5 Ks. esim. Veli Merikoski, *Oikeus aallonpohjassa*, *Lakimies* 3/1972, ss. 309—326.

⁶ Ks. Merikoski, ma., s. 318.

⁷ Merikoski, ma., ss. 322—323.

⁸ Pertti Timonen, Puolueen fraktioitumisasteen mittaamisesta, *Politiikka* 3/1976, ss. 292—303.

⁹ Pertti Timonen, Edustajaehdokkaiden valikoituminen puoluejärjestöjen jäsenäänestyksessä, teoksessa Pertti Pesonen (toim.), *Protestivaalit — Nuorisovaalit*, Tampere 1972, ss. 269—284.

¹⁰ Ks. esim. Philip Kotler, *Marketing for Nonprofit Organizations*, New Jersey 1975, ss. 365—388.

¹¹ Ks. esim. Kaarlo af Heurlin, Puolue- ja vaalirahoitus, *Politiikka* 4/1975, ss. 294—295.

¹² Ks. esim. David Adamany & George Agree, Election Campaign Financing: The 1974 Reforms, *Political Science Quarterly* 2/1975, ss. 201—220.

¹³ Ks. esim. Arnold Heidenheimer (ed.), *Comparative Political Finance*, Lexington 1970.

¹⁴ Ks. esim. Tuttu Tarkiainen, Eduskunnan valitseminen 1907—1963, *Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX*, Helsinki 1971, s. 122.

¹⁵ Ks. esim. Mogens N. Pedersen, Preferential Voting in Denmark: The Voters' Influence on the Election of Folketing Candidates, *Scandinavian Political Studies* 1/1966, ss. 167—187.

¹⁶ Ks. Matti Louekoski, Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkisoikeuden kerhossa 23. syyskuuta 1974 pidetty esitelmä, *Lakimies* 8/1974, s. 848.